

1.7. Інструментарій підтримки розвитку територіальних громад на засадах циркулярної економіки

*Клєвцевич Н.А.,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва,
ДУ «Інститут ринку і економіко - екологічних досліджень
Національної академії наук України»*

Для характеристики стратегічного управління розвитком територіальних громад (ТГ) на засадах циркулярної економіки повною мірою, важливо описати інструменти, за допомогою яких воно реалізується. Такими інструментами – вважаються сили, які сприяють полегшенню чи прискоренню переходу до циркулярної економіки. До таких інструментів належить широкий арсенал важелів, за допомогою яких національні та місцеві органи влади впливають на місцевий розвиток у напрямку циркулярних перетворень. Вибір цих факторів пояснюється тим, що, вони найбільш ємно відбивають умови, у яких соціально-економічні системи мають можливість реалізації проєктів циркулярної економіки.

Досвід низки країн демонструє, що підтримка з боку публічного сектору є суттєвим фактором позитивної реалізації циркулярних трансформацій. Тому інституціям, які відповідають за розробку та реалізацію економічної політики, слід розглянути можливість використання різних фінансових важелів підтримки, щоб допомогти ТГ, представникам бізнесу, приватним особам, подолати існуючі фінансові перешкоди та розпочати свій шлях до циркулярних перетворень, оскільки маючи слушні міркування, вони часто не мають відповідних коштів, необхідних для реалізації таких ініціатив. Фінансові інструменти підтримки розвитку ТГ на засадах циркулярної економіки наведені на рис. 1.

– **Публічні закупівлі.** Публічна підтримка циркулярної економіки має важливе значення у формуванні комплексу стратегічного фінансування циркулярних проєктів, яка може здійснюватися зокрема з використанням спеціалізованих публічних фінансових структур.

Одним із таких інструментів можливого впровадження механізмів циркулярної економіки є публічні закупівлі. Публічні замовники є одними з найбільших споживачів на ринку і внаслідок використання їх закупівельного потенціалу мають змогу закуповувати продукти, які допомагатимуть досягненню орієнтирів економіки замкнутого циклу, а значить і стійкого споживання та збереження довкілля

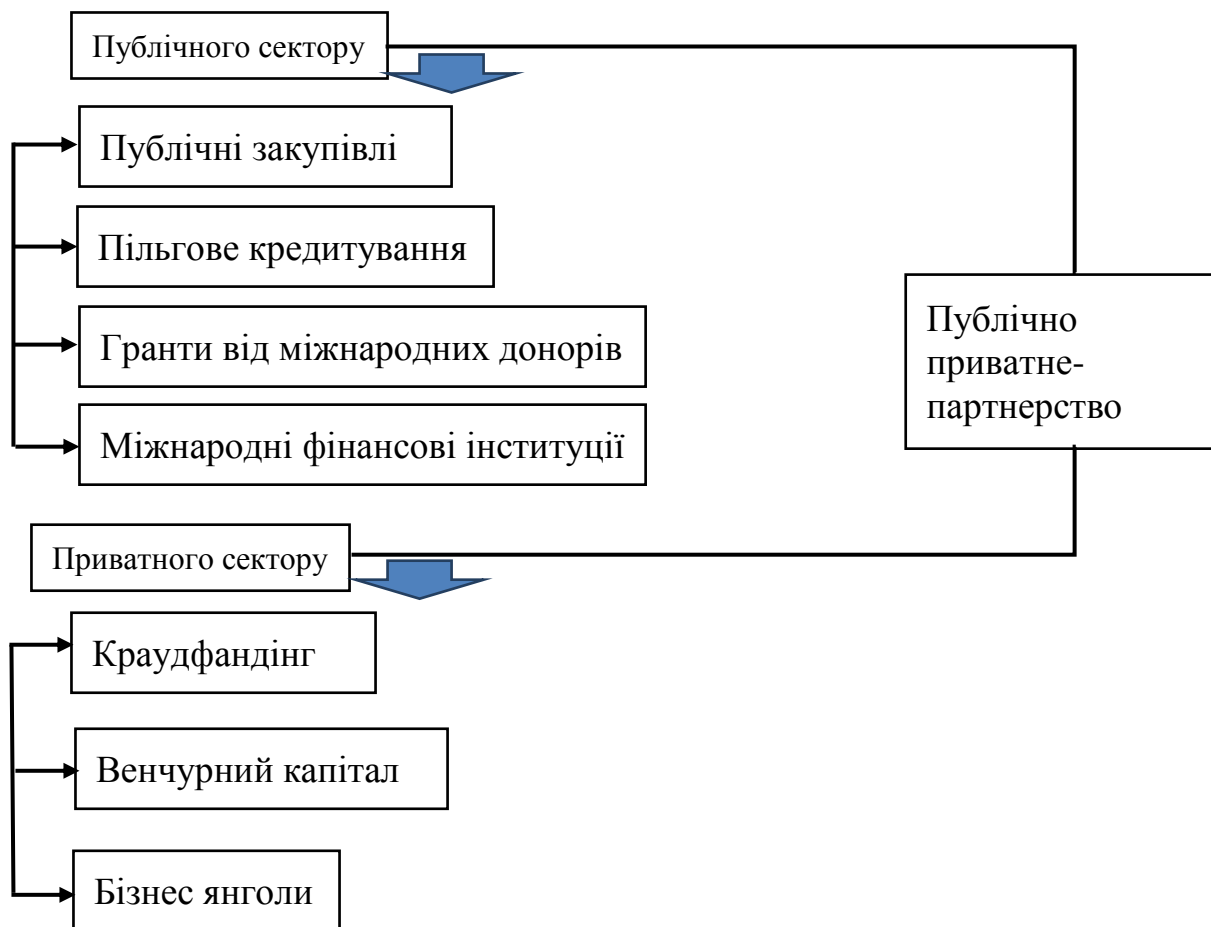

Рис. 1 – Фінансові інструменти забезпечення розвитку та функціонування ТГ на засадах циркулярної економіки

Джерело: складено автором

. Саме вони можуть масштабувати попит на більш «сталі» продукти, яким важко імплементуватися в відповідні ринкові ніші. Саме вони можуть масштабувати попит на більш «сталі» продукти, яким важко імплементуватися в відповідні ринкові ніші. Тобто, саме цей механізм є суттєвим імпульсом для інновацій у напрямку сталого розвитку. У порівнянні з іншими інструментами публічні закупівлі є важелем, який базується на засадах змагальності, внаслідок чого публічні органи можуть обирати найвигіднішу інвестиційну пропозицію.

Циркулярні закупівлі – це закупівлі за конкурентними цінами товарів/робіт/послуг, ведуть до збільшення тривалості життя продукції, збереження або значного збільшення вартості продукції під час її життєвого циклу, круговому (повторному) використанню біологічних та технічних матеріалів. Така продукція розрахована на довговічність, ремонтпридатність і переробку та наприкінці свого життєвого циклу може розбиратися на компоненти, матеріали та сировину, які потім можуть знову використовуватися

у виробничому ланцюжку. Головна ідея циркулярних закупівель – не просто скоротити обсяги сировини та зменшити обсяги відходів, а допомогти зробити цикл виробництва та продуктів замкнутим [1]. Вони передбачають, щоб замовники відповідно прораховували закупівлю та продукцію, та те, що з нею відбуватиметься, щоб мати уявлення про можливий вплив на такі товари на різних етапах життєвого циклу, щоб розуміти, що буде з товарами після їх використання.

Єдиної моделі для циркулярних закупівель немає. У кожному випадку напрямки дій можуть бути різними. Проте, тлумачення суті циркулярного світогляду у закупівлях дасть можливість розраховувати потребу та виробляти критерії до закупівлі. Існують три моделі циркулярних закупівель: buy - sell back, buy - resell, product service system.

Останнім часом циркулярні закупівлі набувають популярності в Україні. 19 квітня 2020 року чинності набув Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» №114-IX. Ці зміни передбачалися «дорожньою картою» виконання Україною зобов'язань у сфері публічних закупівель згідно з Угодою про асоціацію України з ЄС, а саме статтю 152 Угоди про асоціацію, яка зобов'язала Україну скасувати вимоги Директиви 2004/18/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про державні закупівлі від 26 лютого 2014 і почати імплементацію вимог Директиви 2014/24/ЄС [2]. Закон включає зміни, зокрема, щодо використання критеріїв до екологічних характеристик товарів, робіт та послуг. В Законі описується інша методика оцінювання вартості життєвого циклу, яка передбачає, що замовник може здійснювати закупівлю більш ефективно, а не більш дешево. Імплементація такого документу сприятиме залученню інвестицій у створення більш екологічних та енергоефективних продуктів та послуг.

Публічні закупівлі з циркулярною направленістю дають можливість скоротити розміри використання рідкісних ресурсів, що надасть можливість сформулювати бачення щодо вирішення проблем екологічного характеру. Такий формат закупівель передбачає участь учасників всього ланцюжка поставок, а значить для них це можливість формування додаткової дохідної бази внаслідок оновлення своєї діяльності. Такий ланцюжок постачання стає більш стійким. Крім того, в довгостроковій перспективі, такі закупівлі поліпшують імідж закупівельної структури (ТГ чи регіону) і рекламують не лише бізнес-партнера, а й ТГ або регіон. Але щоб бути ефективними публічні закупівлі мають узгоджуватися з системою управління публічними фінансами та з певною бюджетною системою.

– **Пільгове кредитування.** Такі важелі часто направлені на впровадження інноваційних технологічних рішень підприємствами, або придбання новітнього обладнання необхідного для реалізації інвестиційних проєктів пов'язаних із циркулярним переформатуванням. Вони включають великий арсенал інструментів, орієнтованих на скорочення вартості інвестиційних коштів, залучених компаніями у комерційних кредитних установах для реалізації інноваційних інвестиційних проєктів. Скорочення вартості кредитних ресурсів дасть можливість відшкодувати суттєвий ступінь ризику таких проєктів.

Пільгові кредити є ефективним осередком ресурсів для фінансування інноваційних інвестиційних проєктів та ринковій реалізації їх результатів. Такі фінансові важелі є необхідними переш за все для малого бізнесу, який порівняно з великими компаніями дуже обмежений в своїх кредитних можливостях. В умовах нестачі публічних коштів кредитні інструменти дозволяють суттєво збільшити ресурсну базу публічної підтримки циркулярних проєктів. Крім того, надання кредиту, як правило, передбачає, неупереджену оцінку доцільності реалізації інвестиційного проєкту, в рамках якого виділяється таке фінансування.

В Україні останнім часом падають обсяги комерційного кредитування – попри анонсовані державні програми підтримки та пролонгацію «Доступних кредитів 5-7-9». Порівняно з довоєнним періодом номінальний його обсяг скоротився на 140 млрд. грн. (13%), при тому, що споживчі ціни за цей час зросли на 30%, а девальвація гривні склала 25%. Рівень банківського кредитування економіки в Україні становить близько 10% ВВП – найнижчий показник в світі серед країн з ринками, що формуються (Чехія -70%, Польща - 60%, Грузія -80% ВВП). На фоні цих уже системних проблем аномально зростає прибутковість банківської сфери, котра відійшла від своєї основної функції – кредитування економіки, та сконцентрувалася на власних заробітках. Ринкові джерела формують лише 40% доходів банків, решта – депозитні сертифікати НБУ (30% всіх прибутків - 43,2 млрд грн за пів року) та урядові облігації [3]. Проте, НБУ, хоч і знизив ставку рефінансування, проте все ж утримує її на досі високому рівні – 16 %. Наведене демонструє відсутність необхідних передумов для банківського сектору до збільшення кредитування означених програм.

Закордоном існує великий спектр «зелених» кредитів, що надаються банками як корпоративним, так і приватним позичальникам.

Відмітимо, що в українській банківській системі «зелене» кредитування перебуває на нульовому етапі, наразі у кредитному портфелі вітчизняних банків практично немає зелених кредитних пропозицій. Це відбувається внаслідок

того, що, часто такі «зелені» проекти є проектами з низькою прибутковістю та великим терміном реалізації, а процедур аналізу таких проектів з урахуванням ризикованості не прораховано. Процедура оцінки «зелених» проектів, часто, реалізується третіми особами, внаслідок того що банківські установи не в змозі прорахувати, наскільки сформовані підприємствами результати (зниження викидів, енергоефективність тощо) в принципі можуть бути досягнуті.

У вітчизняному банківському секторі «зелені» кредити переважно надають філії іноземних банків. Зокрема, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) здійснює великі інвестиції у циркулярну економіку ЄС. Європейський фонд стратегічних інвестицій (ЄФСІ) забезпечує вкладення у наукові дослідження та інновації, а також підтримку малого та середнього бізнесу. В рамках InnovFin – EU Finance for Innovators здійснюється фінансування проектів з високим рівнем ризику за умови наявності в циркулярному проекті технологічних інновацій, однак є обмеження щодо підтримки нетехнічних (організаційних) інновацій у рамках впровадження таких бізнес-моделей [4]. EFSI («European Fund for Strategic Investments») є додатковим інструментом фінансування для проектів, що не повною мірою відповідають інноваційним критеріям і мають вищий рівень ризику. Міжнародні фінансові організації сприяють впровадженню концепції циркулярної економіки, виступаючи каталізатором глобальних змін. Так, департамент енергетики та охорони навколишнього середовища ЮНІДО надає державам-членам допомогу в переході до економіки замкнутого циклу шляхом активної підтримки підприємницької діяльності та реалізації екологічних проектів, сприяючи впровадженню принципів замкнутого циклу в економіці в цілому та виробничому секторі зокрема [4]. Великі фінансові організації, включаючи Circle Economy, Sustainable Finance Lab, Nederland Circulair, Rabobank, Bundles, Allen & Overy, ING, ABN Amro, Leystromen та De Lage Landen тощо, здійснюють активну діяльність в просування проектів циркулярної економіки. Об'єднавшись у робочу групу із FinanCE, вони взяли на себе зобов'язання з популяризації знань щодо особливостей, можливостей та ризиків фінансування циркулярних проектів, у тому числі за допомогою проведення консультацій для зацікавлених осіб [5]. А тому банкам важливо формувати певні напрацювання у фінансуванні подібних проектів, проробляти новітні механізми оцінки та відшкодування ризиків реалізації. Це дає можливість зробити висновок, що банківській системі України потрібне запровадження нових інструментів стимулювання банківського кредитування підприємств реального сектору економіки.

– *Гранти від міжнародних донорів.* Гранти є вагомим інвестиційним джерелом для нових проєктів. Грантове інвестування базується на застосуванні принципів змагальності відбору проєктів, орієнтоване на забезпечення багатогранності у напрямках фінансування та збільшення кількості отримувачів. Оскільки, до всіх проєктів фонди застосовують єдині правила, формування документації для проєкту циркулярного напрямку суттєво ускладнюється, а можливість отримання таких коштів скорочується. Важливою відмінною ознакою грантів є їх цільове призначення та підзвітне використання коштів.

Розгляд майже трьох десятків проєктів, які фінансуються ЄС в Україні демонструє, що їхні мета та наслідки багато в чому відповідають поступу у напрямку циркулярних змін. Назви самих програм – EU4Environment, EU4Climate, EU4Digital, EU4PAR, EE4U чітко вказують на той внесок, які вони вносять у відповідні сфери змін у напрямку циркулярних трансформацій.

Так, завдяки програмі EE4U, ЄС забезпечує формування та роботу Фонду енергоефективності, який було створено за спільною ініціативою ЄС, Німеччини та уряду України. Наразі це основний фінансово-технічний інструмент, що забезпечує енергоефективність у житловій сфері. В Україні ця сфера є високоенергоємною і на її частку припадає близько 40% від споживання енергії в країні [6]. Фонд надає гранти ОСББ на заходи пов'язані із енергоефективністю за для зниження споживання енергії та поліпшення умов життя громадян України.

Східноєвропейське партнерство з енергоефективності та навколишнього середовища (Фонд E5P) здійснює проєкти місцевого розвитку пов'язані із розбудовою «зеленої» інфраструктури в регіоні Східного партнерства, щоб забезпечити енергоефективність та захистити навколишнє середовище. Наразі в Україні E5P підтримала реалізацію 25 проєктів у галузі централізованого тепlopостачання, енергоефективності у громадських будівлях, екологічно чистого громадського транспорту, очищення твердих відходів та стічних вод. Майбутній портфель E5P в Україні включатиме 17 нових проєктів із загальною вартістю 1,6 мільярда євро, що сприятиме відновленню економіки, актуалізації циркулярної політики та заходів щодо подолання екологічних проблем [6].

Інші проєкти ЄС орієнтовані на декарбонізацію громадського транспорту, формуванню фінансової міцності міст, розвиток соціально та екологічно усвідомленого підприємництва, реалізацію просвітницьких проєктів та стартапів, а також контроль якості повітря та води. Здійснення таких програм як «Угода мерів Схід», «Угода мерів – демонстраційні проєкти», Arena II, APENA III, InnoFin, відбувається одночасно за декількома векторами EGD.

Програма FINNTEC надає заохочуючі гранти та технічну допомогу для реалізації інноваційних екологічних технологічних рішень що сприяють переходу до більш стійких конфігурацій бізнесу в рамках інвестиційного пакету ЄБРР для приватних підприємств.

Фінансування в обсязі 611 мільйонів євро було забезпечено для конкурсів проектних пропозицій за програмою LIFE на 2023 рік, оголошених Європейською Комісією. Програма LIFE – це фінансовий інструмент Європейського Союзу для реалізації заходів із захисту довкілля та боротьби зі змінами клімату, який діє з 1992 року. Україна приєдналася до Програми в червні 2022 року [7]. Ця інвестиційна допомога ЄС дає можливість здійснювати проекти пов'язані із економікою замкнутого циклу та якістю життя (поряд із іншим сюди входять заходи, орієнтовані на поліпшення якості повітря, управління відходами та водними ресурсами; зниження шуму, зменшення використання небезпечних речовин; тощо), навколишнім середовищем та біорізноманіттям, подолання негативних наслідків зміни клімату, а також переорієнтацією в напрямку альтернативних джерел енергії).

В рамках програми LIFE ЄС планує надавати гранти на заходи у сферах охорони природи та навколишнього середовища, пом'якшення наслідків змін клімату та адаптації до них, проєкти переходу на екологічно чисту енергію тощо [8].

Horizon Europe — це науково-дослідна програма ЄС, що передбачає підтримку досліджень та інновацій пов'язаних політикою соціально-економічного розвитку ЄС. Важливим її напрямком є перехід до циркулярної економіки, яка заснована на повторному використанні, відновленні, раціональному споживанні ресурсів і надає можливість сформувати додаткову цінність внаслідок використання інноваційних цифрових рішень [8].

Основним орієнтиром для реалізації інновацій в рамках такої концепції є виробництво. Платформу для контакту виробників з Європейською Комісією забезпечує партнерство «Зроблено в Європі», в рамках якого створений даний проєкт [9]. За кошти гранту може бути профінансовано як один із етапів проєкту, так і скорочено витрати на його розповсюдження та популяризацію ін.

Важливим важелем є система грантів та субсидій для підтримки циркулярних проєктів в аграрному секторі. Вони направлені на фінансування дослідницьких заходів, створення відповідної інфраструктури, як то інкубаторів та акселераторів, що створюватиме базис для реалізації інновацій у сільському господарстві. Такі гранти та субсидії можуть бути корисними для реалізації нових проєктів пов'язаних із циркулярними аграрними ініціативами. В нашій державі, де можливості отримання фінансування є вкрай обмеженим,

саме гранти є дуже важливими для інвестицій в муніципальні проекти. Грантові ресурси часто виконують супровідну та підтримуючу роль щодо інших напрямків інвестицій, зокрема кредитів міжнародних фінансових організацій.

– *Кошти міжнародних фінансових інституцій.* Такі кошти є найдешевшим джерелом кредитів. Наша держава контактує з великою кількістю міжнародних фінансових організацій (МФО), які надають кредитні і грантові кошти на підтримку та розвиток нашої економічної системи. Крім ресурсів до державного бюджету та до резервів Національного банку України, МФО надають Україні ресурси на реалізацію інвестиційних проектів, що виконуються в публічній сфері. Застосування таких ресурсів наразі є незадовільним, тому що існують затримки в впровадженні міжнародних контрактів щодо програм міжнародних фінансових організацій. Упродовж великих проміжків часу великий обсяг засобів для інвестиційних проектів, що є підписаними і ратифікованими, не надходить в Україну чи надходить із суттєвими зупинками.

В Україні міжнародні фінансові організації переважно представлені фінансовими інституціями групи Світового Банку (IFC, EBRD, EIB, World Bank) та американською корпорацією зарубіжних приватних інвестицій (OPIC). Реалізацією українських «сталих» проектів зацікавився китайський Комітет із розвитку підприємств за кордоном (CODA) та Китайський Банк розвитку (CDB). Такі інституції стають вагомими учасниками інвестування у проекти, охопивши цього року майже 5% загальносвітового проектного портфеля [10].

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) в рамках свого призначення кредитує публічну сферу і надає державні гарантії. Наразі в Україні реалізовується вісім інвестиційних проектів МБРР у сферах соціальної політики, охорони здоров'я, енергетики, інфраструктури, муніципального кредитування. Позики в сумі від 150 до 450 млн дол. надано на вигідних умовах (з одноразовою комісією 0,25%, терміном кредитування 17–30 років і пільговим періодом 4–10 років) [11].

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) є третім найбільшим міжнародним банком за обсягами кредитування в Україну та, крім публічної сфери, кредитує і приватний сектор. Основні вектори кредитування: енергетика, інфраструктура та фінансовий сектор. Щорічно ЄБРР спрямовує в Україну від 600 млн до 1 млрд євро. Кредитний портфель ЄБРР в Україні складається із семи проектів на загальну суму 1,5 млрд євро, з яких невибраними залишаються близько 723 млн. [12]. Відповідно до призначення ЄБРР, банк здійснює діяльність як в державному і приватному секторах країни-членів.

Європейський інвестиційний банк, співпрацює з Україною відносно нетривалий період, – тільки в 2006 р. Між нашою країною і банком було підписано Рамкову угоду (при тому, що Україна не є членом ЄІБ). Проте за цей час банк інвестував в економіку України майже 5,8 млрд євро і продовжує готувати нові проєкти [13].

ЄІБ надає консультаційну допомогу, оцінюючи можливості фінансування конкретного циркулярного проєкту банком і підбору найкращих умов кредитування. Проєкти, які занадто малі для обробки як самостійні інвестиційні позики, можуть підтримуватися через посередницькі кредити.

Як бачимо, в Україні робота в публічній сфері щодо надання кредитних ресурсів ведеться дуже мляво, не дивлячись на те, що ресурси МФО спрямовуються до найактуальніших сфер національної економіки держави. Водночас бізнес проєкти в приватному середовищі здійснюються швидше й результативніше.

Вдалим аспектом є те, що, вкладаючи кошти через українські комерційні банки, міжнародні фінансові організації покривають кредитні ризики інвестиційних проєктів. Також, доволі часто, разом із кредитом, організації надають грант для експертного супроводу проєкту та розв'язання проблем пов'язаних з його реалізацією.

Недоліком є складні проєктні форми, які необхідно заповнити на передінвестиційній стадії. А потім ускладнена та тривала процедура прийняття рішення щодо прийняття факту кредитування та його умов.

Міжнародні організації готові співпрацювати з нашою країною в рамках нових проєктів, проте потребують підтвердження, що така взаємодія необхідна Україні. Найкращою демонстрацією буде форсування здійснення таких ідей, як тих, що сьогодні є в кредитних портфелях, так і тих, що знаходяться на етапі розробки.

Фінансова підтримка розвитку ТГ на засадах циркулярної економіки може бути здійснена і за допомогою можливостей приватного сектору. Серед основних важелів такої підтримки можемо виділити такі.

– **Краудфандинг.** Перспективним напрямом у розвиток стартапів у межах циркулярної економіки є використання механізму краудфандинга. Краудфандинг – це можливість залучити ресурси для реалізації проєкту, ініціативи, підприємства або програми за рахунок внесків від великої кількості сторонніх осіб, які можуть бути не пов'язані ані з самим проєктом, ані з професійним бізнес-інвестуванням. Для засновника це безризикові кошти, оскільки залучаються вони на добровільній основі від небайдужих до можливого проєкту людей [14]. Інвестиції в краудфандингу пов'язані із

залучення великої кількості осіб та отриманням від кожної певної суми грошових ресурсів. Краудфандинг є відомим механізмом реалізації стартапів. Збір коштів через такі платформи дає можливість освоювати нові ринкові ніші. Один із суттєвих позитивів краудфандингу полягає в тому, що він дає змогу отримати фінансування без участі банків, венчурних фондів та бірж. За участі краудфандингових механізмів така процедура стала набагато простішою. Для ініціатора бізнес ідеї це можливість зібрати кошти на свій проєкт без кредитів і передачі авторських прав, можливість заявити про проєкт без додаткових витрат. Вагомим плюсом є також власний інтерес особи, яка підтримує проєкт [15]. Про суті така економічна конструкція практично не відрізняється від банківського кредитування, тільки замість одного позичальника автор ідеї може отримати фінансування від великої кількості людей у вигляді мікрокредитів. Перевагою цієї форми фінансування для кредиторів є більш високі ставки, а для позичальника – оптимізація документообігу, низькі ставки і зручність отримання позики.

Якщо казати про український ринок краудфандингу, відмітимо, що він перебуває в зародковому стані, особливості його функціонування дещо відрізняються від світових. Для нашої країни такий вид інвестування явище недостатньо розвинене як за кількістю платформ, так і за кількістю вже здійснених проєктів. Можливостей цього механізму достатньо лише для задоволення невеликих потреб малих підприємців та громадян. Акумуляувати ресурси на реалізацію високо-технологічного проєкту на українських ресурсах практично нереально. Таким проєктам доводиться застосовувати потенціал європейських та американських краудфандингових компаній. Українці присутні як на міжнародних, так і вітчизняних краудфандингових платформах. Найпопулярнішою з закордонних є Kickstarter. Однак, відмітимо, що наші співвітчизники не мають змоги власноруч тут зареєструвати свій інвестиційний проєкт. Лише певне коло країн мають таку можливість. Тому для краудфандингу на платформі Kickstarter нашим громадянам потрібно використання довірчої особи – представника однієї із таких держав, який реалізовуватиме взаємодію з банками та здійснюватиме податкові платежі.

Серед українських платформ зараз найбільш відомі: «Спільнокошт», RazomGo, GoFundEd, StartEra, Ulule тощо. Звісно, за масштабами вони програють популярним світовим механізмам, однак наразі вони уявляють собою путівник краудфандингу в Україні [16].

Основні переваги краудфандинга для фінансування інвестиційних проєктів: автономність від кредитування банківського сектору; скорочення значущості інвестиційних посередників; перевірка ідеї на потенційних

споживачах; реклама проекту; прозорість фінансування конкретних проєктів; можливість моніторингу за ходом здійснення проекту з боку автора ідеї. Але цей механізм може бути застосований не лише для нових проєктів, функціонуючих компаній, також можуть таким чином залучати кошти.

Таким чином, краудфандинг є перспективним механізмом залучення інвестицій, що перетворився з опори окремих соціальних проєктів у інвестування галузевих кошторисних контрактів. Найбільш ефективною формою співробітництва з приватними партнерами є розробка та реалізація циркулярних проєктів у партнерстві з великим бізнесом.

– *Венчурний капітал* передбачає інвестиційний горизонт в рамках п'яти років та кілька етапів реалізації інвестицій, що здійснюються на різних стадіях життєвого циклу підприємства. Венчурні фонди надають консалтингову підтримку компанії на шляху її розвитку. Найбільшими венчурними компаніями, що інвестують у компанії у циркулярній економіці, є LOOP Ventures, Circularity Capital та ін. Така економічна конструкція суттєво зменшує ризики для підприємства, приймаючи їх на себе через венчурні фонди, де він розподіляється між його численними учасниками відповідно до вкладу кожного.

Всі венчурні фонди, що зараз діють в Україні, є іноземними, оскільки створені за законодавством інших країни, мають закордонних керуючих та іноземні джерела капіталу. Список найактивніших діячів української венчурної індустрії Almaz Capital; AVentures Capital; Concorde Capital; Detonate Ventures; Digital Future; Empire State Capital Partners; Fison; Imperious Group; Integrum Ventures; Intel Capital; MageticOne Ventures; Noosphere Venture Partners; SMRK VC Fund; TA Ventures; TMT Investments; USP Fund; WannaBiz; One Way Ventures [17].

Про український венчурний бізнес можна буде говорити, тоді, коли хоча б один венчурний фонд буде управлятися вітчизняною компанією або сумісно українською та західною компанією. Обставина, яка обмежує появу українських венчурних фондів є відсутність українських управляючих венчурними компаніями. Розвиток типових венчурних механізмів в нашій державі стримується також не сформованістю фондового ринку та відсутністю гарантій для потенційних інвесторів. Крім того, є певні проблеми з оформленням авторських прав. Саме з огляду на це якщо зацікавлена особа і ініціює процеси інвестування в українські нові проєкти, то вона швидше скористається послугами іноземного венчура.

Відмінною рисою венчурної форми фінансування є її спрямованість не на здійснення окремих проєктів, а на реалізацію довгострокових завдань у

соціальної та екологічній сферах із використанням не тільки фінансових коштів венчурних партнерів, а й підтримки отримувачів інвестування за рахунок консалтингу та допомоги у розв'язанні проблем, пов'язаних із маркетингом, управлінням персоналом, комунікаціями. Основна мета українських венчурних фондів – оптимізація оподаткування. Основний позитив венчурних фондів є звільнення від податку на прибуток. Податок сплачують учасники фонду лише після завершення його діяльності, самі ж доходи не оподатковуються.

Можливі орієнтири використання венчурного капіталу щодо розвитку та функціонування соціально економічних систем на засадах циркулярної економіки в Україні: збільшення обсягів циркулярного підприємництва; комплексний аналіз циркулярного проєкту експертами-практиками; забезпечення підтримки інвестиційного проєкту з боку венчурного фонду з точки зору координуючого впливу на реалізацію бізнес процесів.

Разом із цим, відмітимо, що розвиток венчурної сфери України стримується такими факторами, як: неопрацьована правова платформа (термін «венчурний бізнес» є в окремих законодавчих актах України, проте наразі не розкрито сутність та функції венчурних фондів і венчурних компаній); недостатність підготовлених фахівців, що обізнані в питаннях відбору проєктів, а також оцінки їх можливої результативності; незначна кількість джерел венчурного фінансування та обмеженість щодо залучення коштів від окремих учасників (зокрема, фізичних осіб).

– **Бізнес-янгели** останнім часом вкладають кошти поряд з фондами венчурного інвестування. Це особи з великими обсягами власного капіталу, які найчастіше здійснюють інвестиції на більш ранніх етапах, ніж більшість венчурних фондів. Найбільш відомі мережі та спільноти бізнес-янгелів у світі включають: Всесвітню асоціацію бізнес-янгелів; Всесвітній інвестиційний форум бізнес-янгелів (WBAF); Бізнес-янгели Європи; Європейська торгова асоціація бізнес-янгелів, насінневих фондів і гравців на ранніх стадіях ринку (EBAN); Бізнес-янгели InnovFin. Фонди бізнес-янгелів: Європейський фонд янгелів (EAF) [18]. Крім власних коштів, такі інвестори можуть привносити в проєкти свої знання, досвід, вміння, а також ділові контакти. Оскільки, вони зацікавлені в успішній реалізації проєкту, то вони готові ділитися власним досвідом, допомагати порадою у веденні підприємницької діяльності.

Щодо України, то у нас цей вид діяльності не є популярним і з'явився не так вже й давно. Єдиним об'єднанням приватних і корпоративних інвесторів з усіх регіонів України є Асоціація приватних інвесторів України. До цієї асоціації входить приблизно 50 чоловік, але, за даними експертів, приватних інвесторів в Україні значно більше, оскільки значна їх кількість провадить свою

діяльність у статусі аноніма. Така ситуація ускладнює підприємцям пошук потенційних інвесторів. Хоча, з іншого боку, самі бізнес-ангели скаржаться на неефективність існуючих джерел інформації [19]. Адже, якщо б у них була ефективна база даних, то вони могли б профінансувати більшу кількість проєктів. Єдиним вирішенням цієї проблеми є створення бази чи мережі бізнес-ангелів, в якій підприємці можуть розміщати свої ідеї і проєкти, при цьому презентуючи їх не лише одному інвестору, а взагалі усім, а інвестори, з-поміж усіх запропонованих проєктів, вибрати найбільш привабливі для них. Подібна система працює в США, Великобританії, Німеччині [20]. В Україні, бізнес-ангели не готові фінансувати ризикові проєкти, тому вітчизняним підприємцям-початківцям залишається: або чекати приходу в Україну іноземних венчурних фондів, або – звертатися за початковим капіталом до банку, залучаючи приватного інвестора вже на етапі зниження ризиків. Основною перевагою бізнес-ангелів перед традиційними банківськими кредитами є те, що готовність до ризику приватних інвесторів, на відміну від банків, вони можуть надати кредит як на розвиток бізнесу, так і на його відкриття, а також брати безпосередньо участь у здійсненні підприємництва, надаючи консультативну підтримку [21].

Зазвичай бізнес-ангели не афішують свою діяльність і цінують анонімність, тому оцінити реальний розмір ринку неформальних інвестицій дуже складно. За оцінками Національної асоціації бізнес-ангелів (НАБА), в Україні близько 2500–3000 активних бізнес-ангелів [21]. Сукупний фінансовий потенціал українських бізнес-ангелів вкрай невисокий. Вони забезпечують лише \$ 116,5 млн вкладень в компанії на ранній стадії (для порівняння: в США цей показник сягає \$ 24,8 млрд) [20]. Важливість ролі бізнес-ангелів ще тільки починає закріплюватися в суспільній свідомості. Серед переваг можливого застосування цього механізму, з огляду переходу економіки на циркулярні основи, виокремимо те, що інвестори готові запропонувати інвестиції та консультування для отримання великого прибутку. Серед недоліків відметемо, що інвестори забезпечують нижчий інвестиційний капітал для бізнес-ідей порівняно з венчурним капіталом. Бізнес-янгели не володіють аналітиками, які допомагали б їм у вивченні ринкового середовища та здійсненні капіталовкладень. Вони реалізують всі функції самостійно, починаючи від пошуку ідей, їх аналізу до укладання контрактів, та подальшого контролю їх реалізації.

Наразі в Україні відсутнє відповідне законодавче поле щодо краудфандингу та бізнес-янгелів, тому для використання таких механізмів, необхідно розробляти певні нормативно-правові конструкції в рамках існуючих

норм законодавства. Неопрацьованість відповідної регуляції, яка б сформувала умови для певного рівня безпеки всім сторонам, створює суттєву недовіру до таких важелів. Це означає, втрату потенціалів залучення додаткових інвестицій і можливе пере орієнтація учасників цього механізму, за кордон, в пошуках фінансування та прозорого середовища.

Таким чином, одним з головних недоліків застосування цих механізмів є відсутність законодавчої бази. Тому імплементація в законодавчий базис головних категорій в галузі краудфандингу та такого інструменту, як бізнес-анголи надасть можливість задіяти весь їх потенціал. Гадаємо, що створення та впровадження таких законодавчих ініціатив необхідно, оскільки сформує нові потенціали для підприємницького середовища. Основною метою вітчизняного законодавства має стати створення зрозумілих, стимулюючих умов діяльності бізнес-ангелів в Україні з метою їх подальшого залучення в інвестиційне середовище.

На межі можливостей приватного та публічного секторів щодо впровадження механізмів циркулярної економіки знаходиться **публічно - приватне партнерство (ППП)** - змішане фінансування є цінним інструментом, який стимулюватиме інвестиції у циркулярну економіку. У межах публічно-приватного партнерства відбувається розподіл видатків, ризиків та майбутніх прибутків між публічним і приватним учасниками партнерства. Це пов'язано з тим, що модель циркулярного економічного зростання сприймається інвесторами як дуже ризикована. Відтак лише приватний капітал неспроможний забезпечити потреби в капіталовкладеннях, що демонструє важливість поєднання приватного та публічного капіталів. Спільні проекти, обмін знаннями та досвідом, а також партнерство між різними стейкхолдерами можуть сприяти інтеграції циркулярних практик та залученню необхідних ресурсів для розвитку місцевої економіки.

На наш погляд, такі проекти можуть бути застосовані під час розроблення і впровадження циркулярних ініціатив і в Україні на підприємствах публічної форми власності.

Наразі PPP в Україні здійснюється повільно, незважаючи на те, що керівництво держави визначило його, одним з важливіших інструментів політики модернізації економіки нашої країни. Основними причинами цього є відсутність гарантій для приватного сектору, що зобов'язання, які бере на себе публічний партнер, будуть ним виконані та високі політичні ризики (під час виборів постає питання про зміну умов укладених між домовленостей).

Це означає необхідність розробки моделей взаємодії для отримання від приватного сектору бачення, пов'язаного із основними проблемними

секторами. Важливим, у зв'язку із цим, вважаємо зміцнення зв'язків між приватним сектором, публічними установами, академічними інститутами та дослідницькими центрами, з метою прискорення темпів переформатування економіки України до циркулярних основ. Застосування цього механізму дає змогу органам влади на місцях забезпечувати потреби економічного розвитку внаслідок інвестицій, зберігаючи при цьому вплив на об'єкти інфраструктури та контроль за ними. Публічно-приватне партнерство – один з найпоширеніших механізмів фінансування масштабних інфраструктурних проєктів у економічно розвинутих країнах світу.

Зазначимо, що всі фінансові важелі, розглянуті вище, повинні бути глибоко взаємопов'язані між собою та з іншими інноваційними інструментами, що створить умови для досягнення синергетичного ефекту в діях різних інституцій щодо перспектив циркулярних трансформацій на рівні економіки ТГ. Це означає, що різні види фінансування повинні використовуватись єдиним механізмом доповнюючи, а не замінюючи один іншого.

Таким чином, робимо висновок, що ряд фінансових інструментів підтримки розвитку ТГ на засадах циркулярності, повною мірою використовуються для здійснення інвестицій у окремі проєкти циркулярної економіки; використання деяких інструментів стримується відсутністю досвіду успішного їх застосування; також є фінансові інструменти, які можуть застосовуватись для фінансування циркулярних економічних рішень лише після адаптації методик розгляду подібних проєктів з урахуванням їхньої специфіки.

Серед нефінансових важелів можемо виділити такі (див. рис. 2).

Рис. 2 – Нефінансові інструменти забезпечення розвитку та функціонування ТГ на засадах циркулярної економіки

Джерело: складено автором

– **Освітня підтримка.** Над важливе значення для результативного переходу до циркулярної економіки ТГ має рівень екологічної освіти населення, чия усвідомленість у цих питаннях лежить в основі формування споживчого попиту на більш стійкі види товарів. Наразі позитивний перехід до циркулярної економіки об'єктивно ускладнений не тільки відсутністю у

суспільстві запиту на більш екологічні види товарів, а й внутрішнього імпульсу до сортування відходів. Простежується і зворотна практика, коли високий рівень екологічної свідомості громади разом із заходами, що вживаються з боку публічного та приватного секторів, здатні забезпечити взаємно посилюючий ефект під час імплементації моделі циркулярної економіки. У зв'язку з цим першість має надаватися організації екоосвіти серед різних верств населення з орієнтиром саме на таку молодь економічного розвитку. Тенденції переходу від лінійної моделі виробництва та споживання до циркулярної моделі багато в чому залежить від залученості екологічного порядку денного в просвітницькі проекти всіх рівнів.

Тому просвітницькі проекти, можуть виступати як засіб сприяння циркулярним інноваціям. Такі програми можуть бути орієнтовані на отримання працівниками нових компетенцій, обмін досвідом або надання експертних консультацій, для підвищення конкурентоспроможності місцевих підприємств. Ряд країн, прагнучи сприяти циркулярним інноваціям, запустили програми, спрямовані на надання допомоги початківцям або молодим підприємцям за допомогою акселераторів чи інкубаторів малого бізнесу. Хоча діяльність акселераторів та інкубаторів спрямована на допомогу бізнес-початківцю з метою забезпечення їх зростання, методи, що використовуються різняться. Обидва типи структур використовують мережу підприємців для взаємодії та навчання інших учасників ринку, а також як спосіб наставництва, при цьому акселератори забезпечують інтенсивне навчання поряд із початковим фінансуванням для вибраних підприємств в обмін на володіння часткою бізнесу [22]. Йдеться насамперед про: розробку відповідних професійних програм, створення спеціалізованих навчальних платформ, наставництво, а також інструменти, спрямовані на заохочення підприємницьких досягнень (наприклад, нагороди, призи, конкурси і т. д.). Всі ці інструменти можуть і повинні бути задіяні в українській практиці господарювання.

– **Організаційні інструменти** включають заходи для стимулювання підприємств у напрямку підвищення їх освіченості у сфері циркулярного бізнесу рішень, а також організаційних важелів для досягнення більших ефектів від переходу економіки до циркулярних технологій та/або адаптації до них. Сюди можемо віднести також надання послуг з поширення технологій, надання консультаційної підтримки у експлуатації нового обладнання або модернізації існуючої інфраструктури, навчання та інструктаж, програми співробітництва та партнерства, а також інші послуги з підтримки бізнесу [23].

З метою активізації циркулярних інновацій на місцях можуть реалізовуватися заходи орієнтовані на формування мережі, що включатиме нові

дослідницькі та демонстраційні центри, наукові парки, технологічні інкубатори та технологічні платформи з розвитку циркулярних технологій. Все це вимагає залучення до реалізації таких проєктів стейкхолдерів, комерційних та громадських організацій, що впливатиме на підвищення якості реалізації проєктів, широкого розголосу підсумків їх здійснення.

Організаційні інструменти включають також інформаційну підтримку, яка передбачає також забезпечення швидкого та легкого доступу до інформації про нормативну базу щодо інвестування. Таким чином, потенційний інвестор може швидко знайти релевантну інформацію про порядок інвестування, процеси ведення справ, сприятливі умови інвестування.

– **Нормативно правові інструменти.** За ініціативи Уряду України та за сприяння системи ООН в Україні Міністерством економічного розвитку та торгівлі України була розроблена національна система ЦСР, що 15 вересня 2017 року була представлена у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» (86 завдань розвитку та 172 показники для моніторингу їх виконання). Саме у зазначеному документі Урядом України вперше як пріоритетна мета розвитку поставлено завдання переходу на засади циркулярної економіки [24]. Ще одним документом який системно запроваджує завдання переходу на засади циркулярної економіки є «Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 р.», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р. Зокрема, серед принципів на яких базується Стратегія, зазначено «перехід до економіки замкненого циклу, який передбачає, що обсяг продуктів, матеріалів і ресурсів використовується в економіці якомога довше і утворення відходів мінімізується». Наразі активно формується нормативно-правова база у природоохоронній сфері, у тому числі щодо управління відходами. Зокрема, на основі прийнятої Стратегії розробляється Національний план управління відходами, підготовлено проєкти законів «Про відходи», «Про відходи електричного та електронного обладнання», «Про батарейки, батареї та акумулятори», «Про упаковку та відходи упаковки» [25].

Формування необхідного нормативно-правового середовища для реалізації циркулярного порядку денного є дуже важливою умовою для його позитивної імплементації. Важливим завданням успішного циркулярного перетворення є зменшення перешкод для розробки та впровадження циркулярних технологічних рішень, у тому числі через розробку нормативних положень, що базуються на механізмах «м'якого» права» та тестування нових моделей у «пісочницях», що дають можливість швидко пристосуватися до змін у бізнес-моделях та технологіях. Нормативні пісочниці – це контрольоване середовище, в якому можуть відбуватися інновації забезпечуючи при цьому

заходи безпеки для управління ризиками. Вони дозволяють банкам і гравцям фінансово-технологічного сектору експериментувати з інноваційними фінансовими продуктами або послугами, усуваючи непотрібні регуляторні бар'єри і скорочуючи час виведення нових ідей на ринок [26]. Зараз Україні відмічаємо незадовільне інституційне забезпечення розвитку циркулярної економіки. Незважаючи на велику кількість прийнятих програмних документів, в Україні поки не сформувалася цілісна система підтримки розвитку циркулярної економіки. Партнерство держави й бізнесу у формуванні й реалізації циркулярних рішень виробництва та споживання наразі не носить систематичного характеру.

– **Маркетингові.** Необхідність популяризації циркулярної економіки на національному та місцевому рівнях потребує використання новітніх механізмів маркетингу. Маркетинг дозволяє зрозуміти важливість трансформацій в напрямку циркулярної економіки. Інструменти інтернет-маркетингу дають можливість охопити велику аудиторію, особливо молодь, яка сьогодні без Facebook, Instagram, YouTube тощо практично не функціонує та вважає такі механізми основною можливістю отримання інформації. В соціальних мережах проявляють свою активність інфлюенсери. Їх називають «лідерами думок», особи, які впливають на дії інших осіб завдяки своєму авторитету, знанням, досвіду. Порівняно з селебриті, які також на виду, інфлюенсерам більше довіряють, оскільки вони звичайні люди. Популяризація свідомого споживання, ефективного використання ресурсів, збереження довкілля досить активно відбувається і у світі. Відомі політики, дизайнери, актори та компанії, бренди яких відомі всьому світу мотивують своїх клієнтів до збереження довкілля, зміни клімату через застосування концепції циркулярної економіки [27].

Не менш важливий вплив на думку суспільства має один із елементів маркетингових комунікацій – public relations (PR), або зв'язки з громадськістю, за допомогою якого здійснюється вплив на громадську думку, а також встановлення міцних відносин з безліччю різноманітних аудиторій: населення, споживачі і клієнти, органи влади, інвестори та акціонери, громадські організації, постачальники, персонал, партнери та конкуренти [27]. Механізм PR може використовуватися для того, щоб розповсюдити інформацію серед громадськості про те, що основна ідея циркулярної економіки це переформатування, які відбуваються саме з огляду на їх потреби та в їх інтересах.

Над важливе значення у масштабуванні ідей циркулярної економіки має екологічна реклама – вид некомерційної реклами для впровадження екологічної політики держави та вирішення важливих загальнозначущих регіональних та

глобальних екологічних проблем [27]. Вона привертає увагу широкого кола осіб до проблем екології та зосереджується на важливих проектах, для реалізації яких важливо задіяти багато людей або забезпечити внесок усіх зможе бути активними. Така реклама створює базис для екологічного виховання громадськості.

Підсумовуючи слід зазначити, що розглянуті інструменти (фінансового та не фінансового характеру) забезпечення розвитку та функціонування ТГ на засадах циркулярності не є вичерпними. Питання щодо переходу до нової моделі циркулярної економіки ТГ, в нашій державі, тільки-но починає обговорюватися і вивчатися, і безліч його аспектів ще потребують спеціальних наукових досліджень. Повноцінна реалізація цієї моделі вимагає зусиль в інституціональній, культурній, організаційній та інших сферах. Ці зусилля мають бути постійними та скоординованими, і тільки таким чином стане можливим їх ефективне здійснення.

Список використаних джерел:

1. Малолітнева В.К. Відповідальне державне споживання. Як циркулярні закупівлі можуть врятувати світ. Національна академія наук України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=4883>
2. Горбаль Н.І. Пліш І.В. Циркулярні бізнес-моделі для сталого розвитку українських підприємств. *Journal of Lviv Polytechnic National University Series of Economics and Management Issues*. 2021. Вип. 5. №. 1. С. 15-29
3. Кредитування економіки під час війни як двигун для повоєнної відбудови. *Укрінформ*. URL: <http://surl.li/tnsja>
4. Мостепан С. Д. «Зелене кредитування», як важливий інструмент на світового ринку кредитних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 23, частина 2. С.34-38
5. Решетілов Г.О. Фінансування циркулярної економіки: європейський погляд. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2022. №32. С. 84-91
6. Український бізнес може отримати гранти для розвитку на суму від 35 до 90 тис. доларів. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <http://surl.li/hlcft>
7. Циркулярна економіка - орієнтир зеленого відновлення України. Центр ресурсоефективного та чистого виробництва. <http://surl.li/tnsir>
8. Нові грантові можливості від LIFE – програми фінансування ЄС на захист довкілля. Офіційний сайт Волноваської районної державної адміністрації. URL: <https://volnovrda.gov.ua/news/1690962692/>

9. Грантова програма «Технології/рішення для підтримки циркулярності виробництва» в рамках програми HORIZON EUROPE. Центр розвитку «Час змін». URL: <http://surl.li/nrvdx>

10. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>

11. Міжнародні фінансові організації та співпраця з Україною. Світ фінансів, економіки, бізнесу та технологій. URL: <http://surl.li/tnsit>

12. Сіденко С., Кульбіда М. Міжнародні фінансові організації у процесах економічної модернізації країн. Міжнародна економічна політика. 2020. №1-2. С. 102-134

13. Співпраця України з Міжнародними фінансовими організаціями. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. <http://surl.li/tnsiw>

14. Краудфандинг в Україні: як він працює та чим корисний у бізнесі. Бізнес-кейси. URL: <https://thepage.ua/ua/business/kraudfanding-ukrayina-sho-ce-take-yaki-platformi-isnyuyut-ta-yaki-perevagi>

15. Ковтуненко К.В., Нестеренко О.В. Використання краудфандингу як інструменту фінансування інноваційних проєктів. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 15. С. 14–20.

16. Теслюк С.А., Матвійчук Н.А., Демчук Н.В. Краудфандинг як сучасний спосіб фінансування: проблеми та перспективи його розвитку в Україні. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 37. С. 20-25.

17. Венчурне фінансування: світовий та вітчизняний досвід. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» Управління патентно-інформаційних послуг. URL: <http://surl.li/tnsjd>

18. Бориц В.І., Крусір Т.О. Вплив бізнес ангелів на розвиток інноваційного підприємництва в Україні. Приазовський економічний вісник. 2019. № 2(13). С. 41 – 44.

19. Уляницька О. В., Ярошенко Т. В. Бізнес-ангели як альтернативна форма фінансування підприємницького сектору в Україні. Механізм регулювання економіки. 2009. № 2. С. 75.

20. Understanding the Nature and Impact of the business angels in Funding Research and Innovation Final Report. BAF. URL: <http://surl.li/tnsiy>

21. Малоїван В.В. Інвестування бізнес-ангелами інноваційних проєктів в Україні. Право та інноваційне суспільство. 2015. №1(4). С. 49-53.

22. Офіційний сайт European Business Angel Network. URL: <http://www.eban.org/about-angel-investment/forentrepreneurs>.

23. Нестерова К. С., Куровська І. А., Гришова Р. В. Проблеми та інструменти державної організаційно-економічної підтримки розвитку циркулярної економіки. Економіка АПК. 2021. № 5. С. 57–63.

24. Набока Р.Ю. Концептуальні засади державного регулювання розвитку циркулярної економіки в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 136-139

25. Сергієнко Л. В. Впровадження циркулярної економіки в Україні: державно-управлінський аспект: дис... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / Сергієнко Л. В. Жит., 2017. 262 с

26. Мінцифри працює над створенням регуляторної пісочниці. *Media портал про фінтех та інноваційні технології Fintech insider*. URL: <https://fintechinsider.com.ua/mincyfry-praczuuye-nad-stvorennnyam-regulyatornoyi-pisochnyczy/>

27. Наконечна Т. В., Тимко А. Ю., Ганій М. П. Маркетингові інструменти популяризації циркулярної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. №32. С.58-64

1.8. Інноваційність сучасних підходів до формування програм відновлення територіальних громад програмно-цільовим методом

Глуцевський В. В.,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,

Сіліна І. В.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,

Оглобліна В. О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні,
Запорізький національний університет

Кабінет Міністрів України затвердив порядки з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад. Відповідна Постанова була підготовлена Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури і схвалена на засіданні Уряду [1]. Прийняття порядків дозволить прискорити відновлення громад та регіонів, які постраждали внаслідок збройної агресії, зокрема, відновити об'єкти транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури, об'єкти житлового та громадського призначення, а отже забезпечити доступ до життєво важливих послуг мешканцям постраждалих громад. Перегляд і оновлення державної регіональної політики має критичне значення для успішного відновлення. Затвердження порядків визначення територій відновлення, розробки планів відновлення та розвитку є частиною цієї важливої роботи. Принципово, що оновлення політики відбувається знизу